

Od izvornih podatkov (1 ★) do povezanega znanja (5 ★)

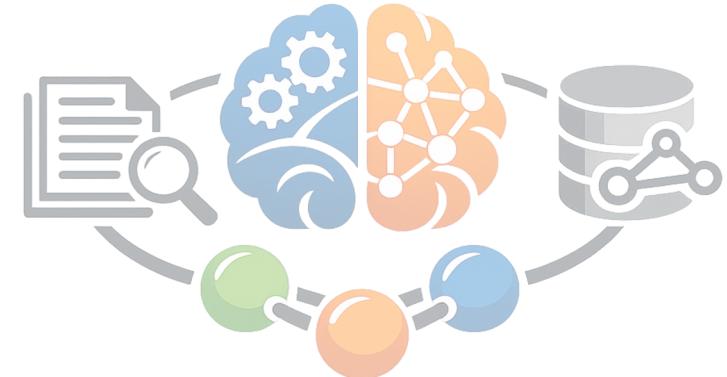
<https://github.com/FRI-MDP/semanticne-delavnice/>

dr. Dejan Lavbič in dr. Slavko Žitnik (UL FRI)

Agenda

1. Uvod: Zakaj semantično opisovanje podatkov?
2. Od izvornih podatkov (1 ★) do odprtih podatkov (3 ★)
3. Raven 4 ★: semantični opis podatkov z RDF
4. Formalizacija podatkovnega modela z ontologijami
5. Raven 5 ★: povezani podatki in zunanji viri

1. Uvod: Zakaj semantično opisovanje podatkov?

Namen delavnice

Problem pred tehnologijo

- Zakaj objava podatkov ni dovolj
- Kaj dejansko rešuje semantika
- Pomen za javni sektor

Motivacijski problem

Podatki obstajajo – odgovori na vprašanje pa ne

- Razpršeni podatki
- Različni viri
- Različni pomeni

Od podatkov do znanja

Struktura ≠ pomen

- **Podatek** (npr. 298000)
- **Informacija** (Število prebivalcev Ljubljane.)
- **Metapodatek** (Kaj ta številka pomeni, za katero leto, vir, metodologija.)
- **Znanje** (Sklepanje, povezovanje, odgovori na kompleksna vprašanja, npr. Ljubljana je največje mesto v Sloveniji z 298.000 prebivalci (podatki iz leta 2023, SURS).)

Zakaj je to pomembno za javni sektor?

Interoperabilnost in ponovna uporaba

- Veliko podatkov
- Veliko podvajanja
- Malo povezovanja

Kaj semantično opisovanje ni?

Pogoste zmote:

- ✗ “To je samo za raziskovalce.”
- ✗ “To pomeni, da moramo najprej narediti ontologijo.”
- ✗ “To je preveč kompleksno za praktično uporabo.”

Ključni pojmi - poenostavljeni

Enostavne analogije

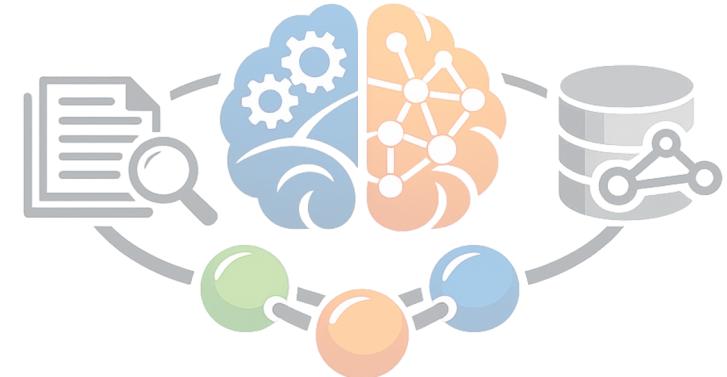
- URI
- RDF
- Ontologija
- SPARQL
- Linked Data

DEMO: Primer iz prakse

Semantika že danes

- Spletni članki
- Iskanje
- Povezovanje vsebin

2. Od izvornih podatkov (1 ★) do odprtih podatkov (3 ★)

Model 5 ★ odprtosti podatkov

★	Raven	Značilnosti podatkov
1 ★	Objavljeni podatki	PDF, HTML, poročila
2 ★	Strukturirani podatki	Excel, lastni formati
3 ★	Odprti podatki	CSV, strojno berljivi formati
4 ★	Semantično opisani podatki	RDF, URI-ji, ontologije
5 ★	Povezani podatki	Zunanji viri, Linked Data

DEMO: Izvorni podatki (1 ★ in 2 ★): ko podatki obstajajo, a niso uporabni

- podatki CRP iz [NIO](#),
  - Nabor podatkov NIO CRP.xls
  - Sifranti IO CRP.xls
- pomanjkljivosti
  - razpršeni po datotekah in zavihkih,
  - pomeni stolpcev ni jasen,
  - brez konteksta,
  - iste vrednosti → različen koncept

DEMO: Prehod v odprt format (3 ★)

- pretvorba v CSV (odprt in strojno berljiv format), kot prvi korak k tehnični interoperabilnosti,
- preprost 2D besedilni zapis (vrstice, stolpci, ločila),
- izboljša **dostopnost**, ne pa še **pomena**.

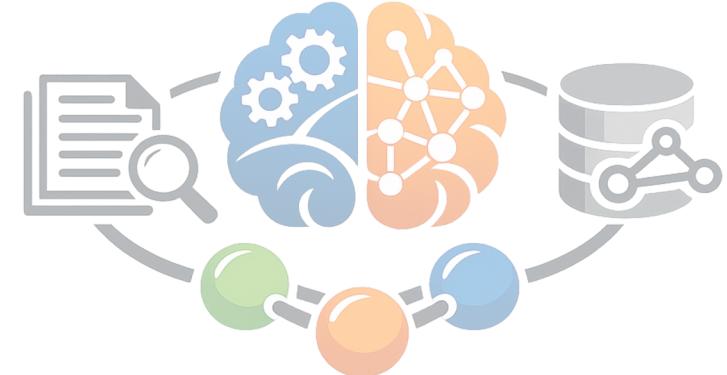
DEMO: Podatki SURS (3 ★)

- Podatki o prebivalcih po občinah ([SURS](#), 2025),
- prenos v **odprttem formatu (CSV/TSV)**,
- vrednosti in kratice stolpcev (data.tsv),
- pomen stolpec zapisan **ločeno** (info.txt),
- **odprti podatki brez vgrajene semantike.**

Omejitve ravni 3 ★

- Odprtji in strojno berljivi podatki (CSV)
- Brez skupnih identifikatorjev
- Različna imena in strukture
- Pomen ni formalno opredeljen
- **Struktura ≠ semantika**

3. Raven 4 ★: semantični opis podatkov z RDF

Zakaj CSV ni več dovolj?

- Odprtji in strojno berljivi podatki (3 ★)
- Brez pomena za računalnik
- Enaki nizi ≠ ista entiteta
- Manjkajo enolični identifikatorji
- Potrebujemo **URI-je, RDF in formalni pomen**

RDF: opis podatkov v obliki trojčkov

- **Osebek** – kaj opisujemo
- **Povedek** – katero lastnost opisujemo
- **Predmet** – vrednost ali povezava
- Eksplizitno izražen pomen
- Podatki kot **graf**, ne tabela

URI: enolična identifikacija pojmov

Od ID-ja v tabeli do globalnega pomena:

- enolični in stabilni identifikatorji
- globalno naslovljivi (splet)
- osnova povezovanja podatkov

Zapis RDF v obliki Turtle (TTL)

- RDF ima več zapisov (serializacij)
- **Turtle (TTL)** je najbolj berljiv
- Pogosto uporabljen v praksi

TSV → RDF

Vsaka vrstica → več trojčkov

- Vrstica = entiteta
- Stolpci = lastnosti
- RDF preseže tabelo

data.tsv

ob_id	ob_ime	tot_p
001	Ajdovščina	19895
213	Ankaran	3446
...	...	...

DEMO: RDF trojčki – polni zapis

- Subjekt Povedek Predmet .

`https://onto.mdp.gov.si/obcina/ajdovscina`

`http://www.w3.org/1999/02/22-rdf-syntax-ns#type`

`https://onto.mdp.gov.si/shema/Obcina .`

`https://onto.mdp.gov.si/obcina/ajdovscina`

`https://onto.mdp.gov.si/shema/idObcinaSurs "001" .`

`https://onto.mdp.gov.si/obcina/ajdovscina`

`https://onto.mdp.gov.si/shema/naziv "Ajdovščina" .`

`https://onto.mdp.gov.si/obcina/ajdovscina`

`https://onto.mdp.gov.si/shema/steviloPrebivalcev 19895`

.

DEMO: Prepend (prefix)

- Skrajšanje URI-jev (`rdf:type` → a)
- Bolj berljiv zapis
- Standardna praksa

```
@prefix obcina: <https://onto.mdp.gov.si/obcina/> .
```

```
@prefix shema: <https://onto.mdp.gov.si/shema/> .
```

```
obcina:ajdovscina a shema:Obcina .
```

```
obcina:ajdovscina shema:idObcinaSurs "001" .
```

```
obcina:ajdovscina shema:naziv "Ajdovščina" .
```

```
obcina:ajdovscina shema:steviloPrebivalcev 19895 .
```


DEMO: Krajši zapis (TTL sintaksa)

- podpičje ; za isti subjekt
- bolj jedrnato

```
@prefix obcina: <https://onto.mdp.gov.si/obcina/> .
```

```
@prefix shema: <https://onto.mdp.gov.si/shema/> .
```

```
obcina:ajdovscina a shema:Obcina ;
```

```
    shema:idObcinaSurs "001" ;
```

```
    shema:naziv "Ajdovščina" ;
```

```
    shema:steviloPrebivalcev 19895 .
```


Od tabele do grafa

- **CSV** = 2D tabela
- **RDF** = graf
- Priprava na povezovanje

Kako določimo URI-je?

- Stabilni in trajni identifikatorji
- Berljivi in enolični
- Brez posebnih znakov
- Niso vezani izključno na interne ID-je

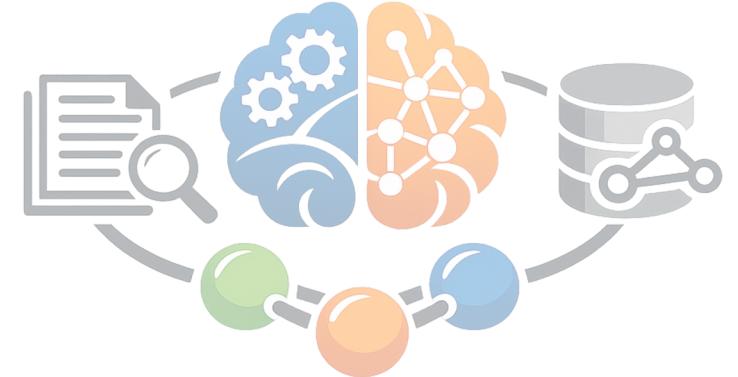
Vzorec URI-jev na delavnici

- **Entitete:** /obcina/{naziv}
- **Pojmi (shema):** /shema/{pojem}
- Jasna ločitev pomena

Kaj dobimo z ravnjo 4 ★?

- **Enolična identifikacija** entitet
- **Povezljivost** med različnimi viri
- **Grafovska struktura** podatkov
- Osnova za **poizvedovanje** in **sklepanje**
- Priprava na **ontologije**

4. Formalizacija podatkovnega modela z ontologijami

Zakaj RDF sam po sebi ni dovolj?

- RDF zagotovi zapis in povezljivost
- Pomen pojmov ni formalno opredeljen
- Pravila so implicitna
- Računalnik jih ne razume
- Potrebujemo **ontologijo**

Kaj je ontologija (v kontekstu delavnice)?

- Formalni opis pomena
- Razredi, lastnosti in relacije
- Pravila in omejitve
- Model področja (ne podatki)

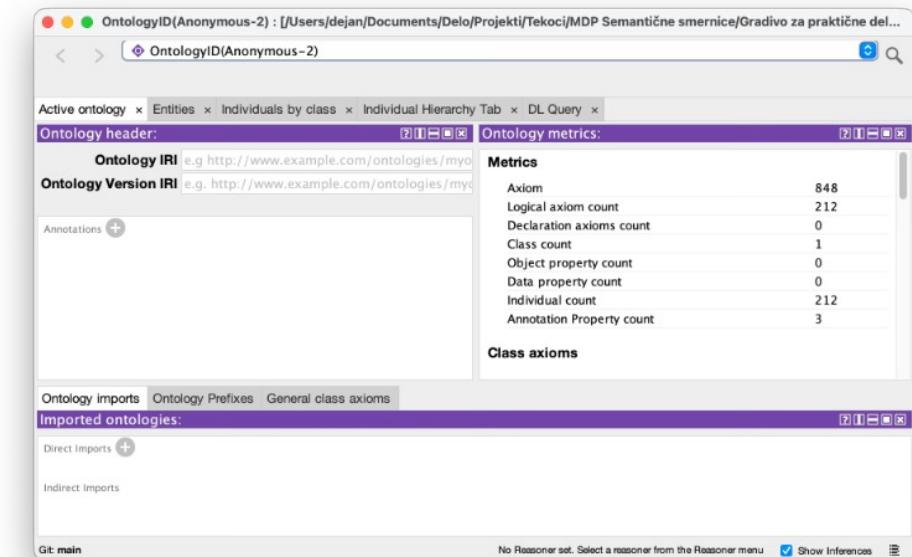
Ločevanje modela in podatkov: TBox in ABox

- **TBox** – model, struktura in pravila
- **ABox** – konkretni podatki in primerki
- Isti model, različni podatki
- Lažje vzdrževanje in nadgradnje

DEMO: Uvoz podatkov TTL v Protégé

- Začnemo z **realnimi podatki**
SURS (`SURS_obcine.ttl`)
  - 848 trditev (axioms)
  - 212 primerkov (občin)
  - 3 lastnosti (še brez formalnega pomena)
- RDF/TTL brez formalnega modela
- Fokus na podatkih (ABox)

DEMO: Pregled podatkov: Individuals

- Vsi primerki v zavihku **Individuals**
- Brez formalnega opisa modela

The screenshot shows the Protege interface with the following details:

- Annotations:** ajdovscina
- Properties:** idObcinaSurs, 001, naziv, steviloPrebivalcev
- Description:** ajdovscina
- Type:** Obcina
- Annotations:** idObcinaSurs, 001, naziv, steviloPrebivalcev
- Object property assertions:** ajdovscina
- Data property assertions:** ajdovscina
- Negative object property assertions:** ajdovscina
- Negative data property assertions:** ajdovscina

DEMO: Pregled podatkov: Classes

- En sam razred: Občina
- Brez formalnega opisa modela

The screenshot shows the Protégé interface with the following details:

- Active ontology:** OntologyID(Anonymous-2) : [/Users/dejan/Documents/Delo/Projekti/Tekoci/MDP Semantične smernice/Gradivo za praktične deli...]
- Individual Hierarchy Tab:** DL Query
- Annotations Tab:** Annotations: Občina
- Description Tab:** SubClass Of (Anonymous Ancestor)
- Instances Tab:** Instances +
  - ajdovscina
  - tankaran
  - apace
  - beltinci
  - benedikt
  - bistrica-ob-sotli
  - bled

Prvi korak formalizacije: opis razreda

- Iz podatkov izluščimo pojme
- V središču: **Občina**
- Prehod iz implicitnega v formalni model

DEMO: Razred Obcina

Implicitna opredelitev

obcina:ajdovscina a
shema:Obcina .

Formalna opredelitev

shema:Obcina a
owl:Class ;

rdfs:label
"Občina"@sl ;

rdfs:label
"Municipality"@en .

The screenshot shows the Protégé interface with the following details:

- Class hierarchy:** Shows 'owl:Thing' and 'Obcina' as asserted classes.
- Annotations:** Shows two rdfs:label annotations:
  - [language: sl] Občina
  - [language: en] Municipality
- Description:** Shows options for 'Equivalent To', 'SubClass Of', and 'General class axioms'.

DEMO: Dodajanje oznak (večjezičnost)

- rdfs:label
- jezikovne oznake
  - ročno (@sl, @en)
  - GUI (@es)

shema:Obcina rdf:type

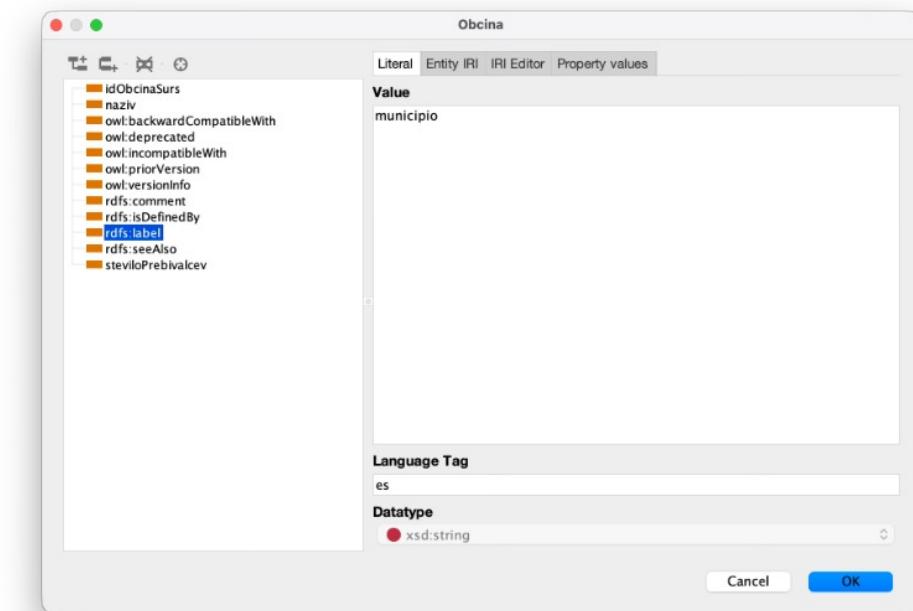
owl:Class ;

rdfs:label

"Municipality"@en ,

"Občina"@sl ,

"Municipio"@es .

DEMO: Kaj Protégé doda samodejno (1/2)?

- lastnosti še niso formalno opredeljene,
- zato se interpretirajo kot **oznake**.

```
shema:idObcinaSurs rdf:type owl:AnnotationProperty .
```

```
shema:naziv rdf:type owl:AnnotationProperty .
```

```
shema:steviloPrebivalcev rdf:type  
owl:AnnotationProperty .
```


DEMO: Kaj Protégé doda samodejno (2/2)?

Primerki kot `owl:NamedIndividual`

```
obcina:ajdovscina rdf:type owl:NamedIndividual ,  
shema:Obcina .
```

Osnovni imenski prostor in ontologija

```
@base <https://onto.mdp.gov.si/shema/> .  
<https://onto.mdp.gov.si/shema/> a owl:Ontology .
```


DEMO: Podatkovne lastnosti

- Formalizacija obstoječih lastnosti
- Prehod iz opisov v **podatkovne lastnosti**
- Lastnosti pripadajo razredu Obcina

DEMO: Dodajanje podatkovnih lastnosti v Protégé (1/2)

- Entities → Data properties
- Lastnosti imajo **domeno** in **obseg** (tip podatka)

```
shema:idObcinaSurs a  
owl:DatatypeProperty ;  
  
    rdfs:domain  
    shema:Obcina ;  
  
    rdfs:range  
    xsd:string ;  
  
    rdfs:label "SURS ID  
    občine"@sl .
```

The screenshot shows the Protégé interface with the following details:

- Annotations:** idObcinaSurs
  - rdfs:label [language: sl] SURS ID občine
- Characteristics:** idObcinaSurs
  - Functional
  - Equivalent To
  - SubProperty Of
  - Domains (intersection)
    - Občina
  - Ranges
  - Disjoint With

DEMOCRATIZACIJA PODATKOVNIH LASTNOSTI

DEMO: Dodajanje podatkovnih lastnosti v Protégé (2/2)

```
shema:naziv a owl:DatatypeProperty ;  
    rdfs:domain shema:Obcina ;  
    rdfs:range xsd:string ;  
    rdfs:label "naziv"@sl .  
  
shema:steviloPrebivalcev a owl:DatatypeProperty ;  
    rdfs:domain shema:Obcina ;  
    rdfs:range xsd:integer ;  
    rdfs:label "število prebivalcev"@sl .
```


Zakaj potrebujemo objektne lastnosti?

- Število prebivalcev ni trajna lastnost občine
- Gre za **opazovanje v času**
- Ena občina → več meritev
- Graf omogoča naravno razširitev

DEMO: Model z objektno lastnostjo

- Nov razred:
MeritevPrebivalcev
- Lastnosti: leta, vrednost
- Objektna lastnost:
imaMeritevPrebivalcev

The screenshot shows the OntoGraf application interface. The main window title is "shema (https://onto.mdp.gov.si/shema) : [/Users/dejan/Documents/Delo/Projekti/Tekoci/MDP Semantične smernice/Gradivo za...]" and the tab selected is "Object properties". A tree view shows "owl:topObjectProperty" expanded to include "imaMeritevPrebivalcev". The right panel shows the annotation "rdfs:label [language: sl] ima meritev števila prebivalcev". Below it, the "Character" panel lists properties: Functional, Inverse function, Transitive, Symmetric, and Asymmetric, with "Asymmetric" checked. The status bar at the bottom says "No Reasoner set. Select a reasoner from the Reasoner menu" and "Show Inferences".

DEMO: Preoblikovanje podatkov z novo strukturo

- Vrednosti → povezave na meritve
- Več let brez spremembe razreda `Obcina`
- Podatki postanejo časovno razširljivi

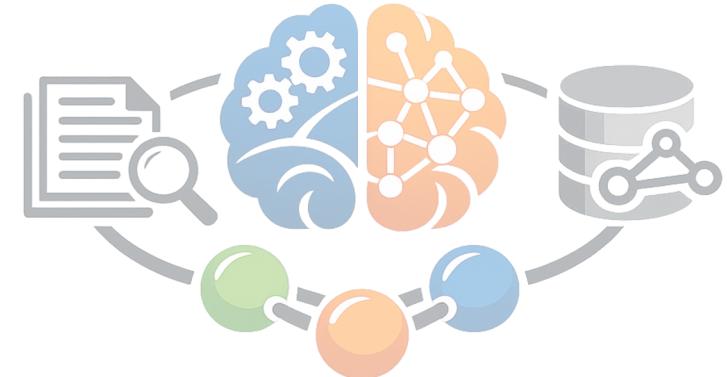
`obcina:ajdovscina a shema:Obcina ;`

`shema:imaMeritevPrebivalcev obcina:ajdovscina-`
`stevilo-prebivalcev-2024, obcina:ajdovscina-stevilo-`
`prebivalcev-2025 .`

`obcina:ajdovscina-stevilo-prebivalcev-2024 a`
`shema:MeritevPrebivalcev ;`

`shema:leto "2024"^^xsd:gYear ;`

`shema:vrednost 19891 .`

5. Raven 5 ★: povezani podatki in zunanji viri

Kaj pomeni raven 5 ★ v praksi?

- RDF + URI + ontologija (4 ★)
- Podatki so še vedno izolirani
- Manjka povezava z drugimi viri
- 5 ★ = **povezani podatki**

DEMO: Zunanji viri za povezovanje (5★) (1/2)

- **Podatkovni modeli (TBox)**
  - Centralni besednjak – Platforma za semantično interoperabilnost
- **Splošne ontologije (TBox)**
  - Schema.org – <https://schema.org/>
  - FOAF – <http://xmlns.com/foaf/spec/>
  - Dublin Core – <http://purl.org/dc/elements/1.1/>
  - SKOS – <http://www.w3.org/2004/02/skos/core#>
  - DCAT – <http://www.w3.org/ns/dcat#>

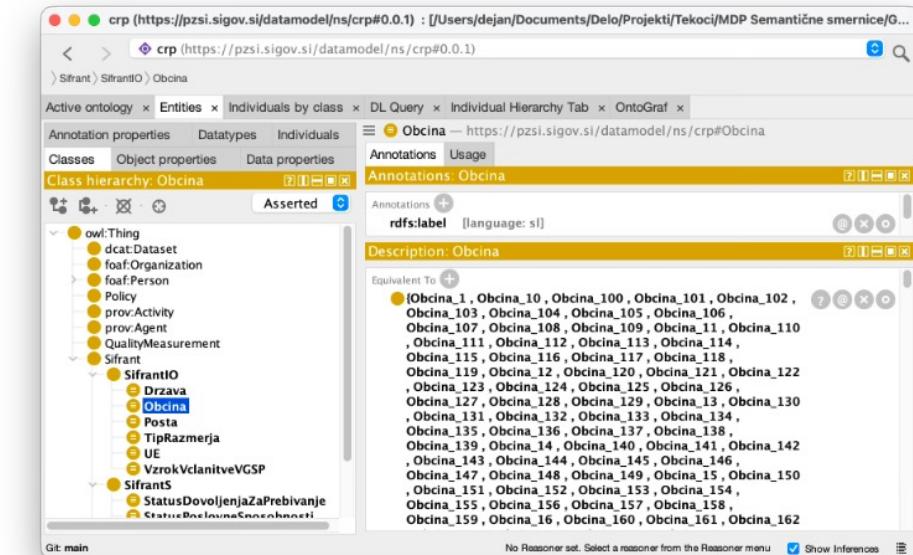
DEMO: Zunanji viri za povezovanje (5★) (2/2)

- **Splošni podatkovni viri (ABox)**
  - DBpedia – <https://wiki.dbpedia.org/>
  - Wikidata – <https://www.wikidata.org/>
  - LinkedGeoData – <http://linkedgeodata.org/>
- **Domenski besednjaki**
  - EUROVOC – <https://eurovoc.europa.eu/>
  - GEMET – <https://www.eionet.europa.eu/gemet/>
  - INSPIRE – <https://inspire.ec.europa.eu/glossary>
  - GeoNames – <https://www.geonames.org/>

DEMO: Povezovanje s hierarhijo pojmov (rdfs : subClassOf) (1/2)

- Razredi so organizirani hierarhično
- Podrazredi dedujejo pomen nadrazredov
- Omogoča splošnejše poizvedbe
- Temelj za sklepanje
- cnbs:Sifrant
  - :SifrantIO
  - :Obcina

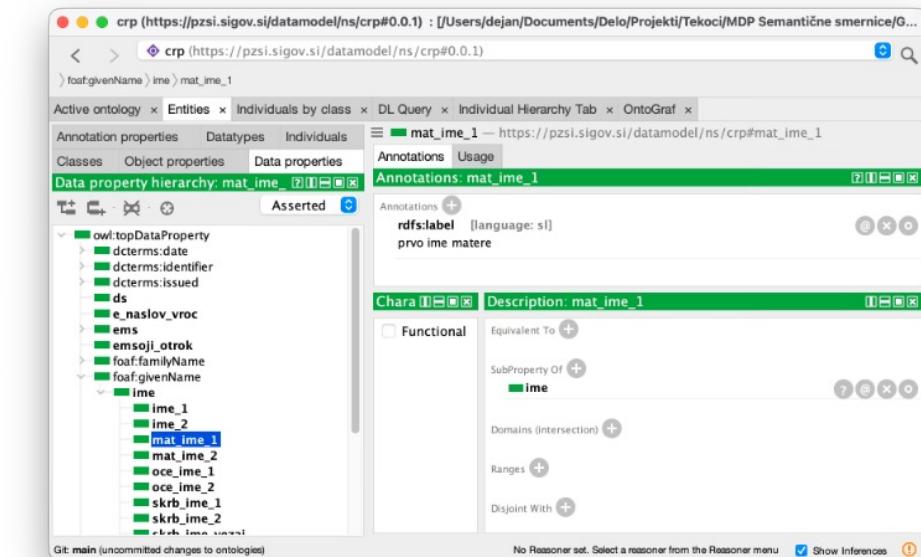
DEMO: Povezovanje s hierarhijo pojmov (rdfs:subClassOf) (2/2)

```
@prefix : <https://pzs.si.sigov.si/datamodel/ns/crp#> .  
  
@prefix cnbs: <http://onto.mju.gov.si/centralni-  
besednjak-sifrant#> .  
  
cnbs:Sifrant rdf:type owl:Class .  
  
:SifrantIO rdf:type owl:Class ;  
         rdfs:subClassOf cnbs:Sifrant .  
  
:Obcina rdf:type owl:Class ;  
         rdfs:subClassOf :SifrantIO .
```


DEMO: Hierarhija lastnosti (rdfs : subPropertyOf) (1/2)

- Podobno kot pri razredih,
tudi lastnosti tvorijo hierarhijo
- Splošna lastnost → bolj
specifične podlastnosti
- Omogoča splošnejše
poizvedbe in sklepanje
- foaf:givenName
  - :ime
    - :mat_ime_1

DEMO: Hierarhija lastnosti (rdfs:subPropertyOf) (2/2)

```
@prefix : <https://pksi.sigov.si/datamodel/ns/crp#> .  
  
@prefix cnb: <http://onto.mju.gov.si/centralni-  
besednjak-core#> .  
  
@prefix foaf: <http://xmlns.com/foaf/0.1/> .  
  
:ime rdf:type owl:DatatypeProperty ;  
      rdfs:subPropertyOf foaf:givenName ;  
      rdfs:domain cnb:FizicnaOseba .  
  
:mat_ime_1 rdf:type owl:DatatypeProperty ;  
      rdfs:subPropertyOf :ime ;  
      rdfs:label "prvo ime matere"@sl .
```


DEMO: Povezovanje istih primerkov (owl : sameAs) (1/2)

- Včasih vemo, da dva URI-ja opisujeta **isto entiteto**
- Entiteta je ista, razlikuje se le **vir podatkov**
- owl : sameAs pove: *to je popolnoma isto*

Primer:

- CRP: :Obcina_1
- Wikidata: wd:Q331701
(Ajdovščina)

The screenshot shows the OntoGraf interface for the Drzava_705 individual. The sidebar lists various Drzava individuals. The main panel displays annotations for Drzava_705, including 'Same Individual As' pointing to Q215.

DEMOCRTO: Povezovanje istih primerkov (owl:sameAs) (2/2)

```
@prefix : <https://pksi.sigov.si/datamodel/ns/crp#> .  
  
@prefix wd: <https://www.wikidata.org/entity/> .  
  
:Obcina_1 rdf:type owl:NamedIndividual ,  
            :Obcina ;  
            :identifikator 1 ;  
            :vrednost "Ajdovščina"@sl ;  
            owl:sameAs wd:Q331701 .
```

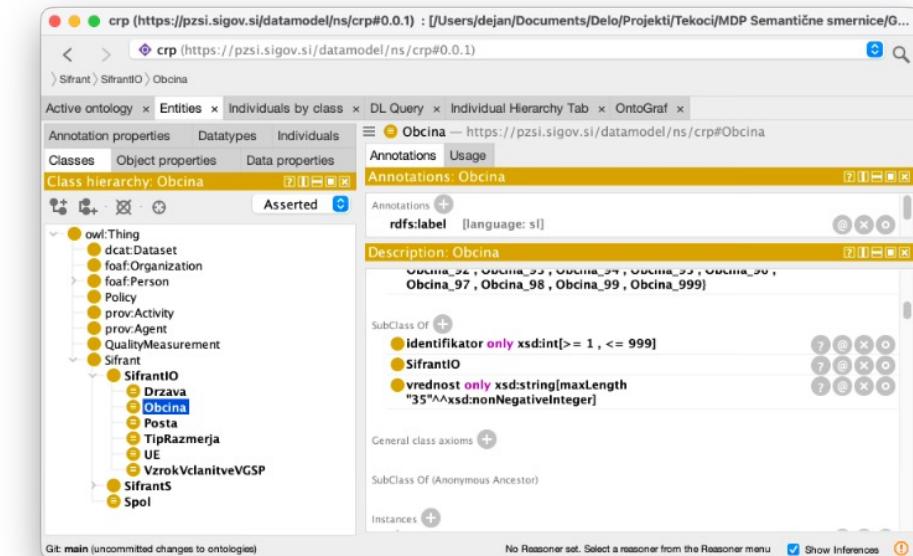

DEMO: Povezovanje pojmov (owl:equivalentClass) (1/2)

- Povezujemo **pojme** / **razrede**, ne primerkov
- Različni slovarji → isti pomen
- owl:equivalentClass pomeni: *pojma sta semantično enakovredna*

Primer:

- :Obcina (CRP)
- Municipality v drugem slovarju / ontologiji
- opredelitev vseh vrednosti

DEMO: Povezovanje pojmov (owl:equivalentClass) (2/2)

```
:Obcina rdf:type owl:Class ;  
    owl:equivalentClass [ rdf:type owl:Class ;  
        owl:oneOf ( :Obcina_1  
                    :Obcina_10  
                    :Obcina_100  
                    ... ) ] ;  
  
    rdfs:subClassOf :SifrantIO ,  
        [ rdf:type owl:Restriction ; ... ] ,  
        [ rdf:type owl:Restriction ; ... ] .
```


Povezovanje CRP in SURS (cilj)

- 2 neodvisna vira:
  - **CRP** – uradni šifranti, stabilni identifikatorji
  - **SURS** – statistični kazalniki (npr. prebivalstvo)
- Opisujeta **iste občine**
- Cilj:
  - ne združujemo podatkov v eno datoteko
  - omogočimo **skupno uporabo** v poizvedbah in sklepanju
- Integracija v ločeni datoteki:
  - Integracija_CRP_SURS.ttl

DEMO: Povezovanje primerkov (CRP SURS)

- Najbolj neposreden pristop: **owl:sameAs**
  - Primer:
    - CRP: crp:Obcina_1
    - SURS: sursABox:ajdovscina
  - Pomen:
    - gre za **isto občino**
- ```
@prefix crp: <https://pzsi.sigov.si/datamodel/ns/crp#> .
@prefix sursABox: <https://onto.mdp.gov.si/obcina/> .

crp:Obcina_1 owl:sameAs sursABox:ajdovscina .
```



# DEMO: Povezovanje pojmov in širši ekosistem

- Povezovanje **pojmov (TBox)**:
  - previdno: rdfs:subClassOf
  - strogo: owl:equivalentClass
- Primer (previdnejša varianta):

```
@prefix crp:
```

```
<https://pzsi.sigov.si/datamodel/ns/crp#> .
```

```
@prefix surstBox: <https://onto.mdp.gov.si/shema/> .
```

```
surstBox:Obcina rdfs:subClassOf crp:Obcina .
```


DEMO: Razširitev povezovanja – več občin, en ekosistem

- Ajdovščina že povezana z **Wikidata**
- Dodamo še druge občine: Celje, Ljubljana, Maribor
- CRP ↔ SURS ↔ Wikidata
- Podatkov **ne podvajamo**, ampak jih **logično povežemo**

```
sursTBox:Obcina rdfs:subClassOf crp:Obcina .
```

```
crp:Obcina_11 owl:sameAs sursABox:celje .
```

```
crp:Obcina_11 owl:sameAs wd:Q3441823 .
```